BİR İstanbul Beyefendisi

Asaf Hâlet Çelebi

Geçmişin tozlu sayfalarına bir gezinti yapıp bu yazıda bir İstanbul Beyefendisi, Mistik Şiirin Sultanı Asaf Hâlet Çelebi'nin üzerindeki tozları üfleyip onu *Tahta Gemi* okurlarıyla buluşturmak istedik.

Emre Nur Keleş Zavar

Asaf Hâlet Çelebi (1907-1958), Türk edebiyatının en özgün, en şahsiyetli ve en *"çelebi"* simalarından biridir. Onun hayat hikâyesi, bir taraftan Osmanlı'nın son döneminin köklü kültürüyle yoğrulmuşken, diğer taraftan modern şiirin sınırlarını zorlayan bir sanatçının iç dünyasını yansıtmaktadır.

Asaf Hâlet Çelebi, 27 Aralık 1907 tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası, Beylerbeyi'nin tanınmış ve kültürlü simalarından, tam bir *"İstanbul beyefendisi"* olarak nitelendirilen Hâlet Efendi'ydi. Aile çevresi, Çelebi'nin sanatının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadı. Aile, genel olarak Mevlevi kültürünü benimseyerek bu kültürün edep ve irfanı ile yoğrulmuş ve son devir Kadiri şeyhlerine bağlanmıştır. Bu durum, Çelebi'nin iç dünyasındaki mistik ve metafizik çeşitliliğin kökenlerini oluşturmaktadır. Onun kişiliği, çevresindeki dostları tarafından büyük bir zarafet ve nezaket timsali olarak tarif edilir. Betül Kadri, *Portreler* adlı yazısında Çelebi'nin fiziksel görünüşünü şu şekilde tasvir etmiştir:

"Orta boylu, şişmanca, çay kutuları üzerindeki Çinli resimlerini andıran düşük pos bıyıklı orta yaşta esmer bir adam. O bu haliyle Hindistanlı baharat tüccarlarına benzer. Sivri topuklarını tahtalarda tıkırdatarak gelir. Dar, beyaz pantolonu etli kalçalarına yapışır, ekseriye yeşil renkteki ceketi eski haydariyeleri andırır..."

Eğitim Hayatı

Çelebi'nin eğitim hayatı, dönemin geleneksel ve modern unsurlarını bir arada barındırmaktadır. Öğrenimiyle ilgili bilgileri bizzat kendisi şu şekilde aktarmaktadır: *"Dört yaşından itibaren sekiz yaşına kadar babam tarafından hususi bir tahsil gördüm. Babam çok meraklıydı. Bana Fransızca ile beraber hususi surette Farisî dersi de veriyordu ve Galatasaray'a pek küçük yaşta girdiğim zaman emsalim arasında olgun bir halde idim. Galatasaray'dan sonra on sekiz yaşında iken Sanayii Nefise Mektebi'ne kaydoldum ama devam edemedim."* Bu özel dersler, onun dil yeteneğini erken yaşta geliştirdi. Galatasaray Lisesi'ndeki öğrenimi sırasında Fransızcasını pekiştirdi. Ayrıca Üsküdar Mevlevîhânesi Şeyhi Ahmet Remzi Dede'den ve tanınmış Musikişinas Rauf Yektâ Bey'den uzun yıllar musiki ve nota dersleri aldı. Bu musiki eğitimi, şiirlerindeki ritim ve ahenk arayışının temelini attı. Daha sonra, Adliye Meslek Mektebi'ni bitirdi ve yüksek tahsil yapmak üzere bir ara Fransa'ya gitti.

Evlilikleri

Asaf Hâlet Çelebi iki kez evlenmiştir. İlk eşi Rosi, Yahudi bir aileden geliyordu ve anlaşmazlıkları nedeniyle ayrılmışlardı. İkinci eşi ve kuzeni Nermin Hanım ile olan evliliğini ise şu sözlerle anlatır:

"Vaktiyle evlendim ve ayrıldım, 5-6 defa nişanlandım. Şimdi kuzinim ile evliyim. Gayet rahatım! Çünkü ikimiz beraber gayet güzel yemekler pişiririz, beraber eğleniriz. O hem arkadaşım hem çocuğum hem aşçım hem işçimdir."

Bu insani derinliği ve evcil dünyası, onun şiirlerinde de kendini gösterir. Kadın *"Kadıncığım"* adlı şiiri, bu sevecen ve evcil yanının somut bir yansımasıdır:

"Oyluk kemiğimi çıkartıp / kendime bir kadıncık yaptım. / Ve bir şamar vurup / rafa oturttum. / Ben evden çıkınca / kadıncığım yemeklerimi pişirdi, / söküklerimi dikti / akşam olunca / korkusundan / çıkıp..."

Bu evlilikten Ömer adında bir oğulları dünyaya geldi. Ömer, babasının vefatından kısa bir süre sonra genç yaşta menenjit tüberkülozdan vefat etmiştir.

Mesleki Hayat ve Kütüphane Görevi

Sanatının gelişmesinde en önemli dönüm noktalarından biri, mesleki hayatının bir parçası olarak İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü Kütüphanesinde memur olarak görev yapmasıdır. Bu görev, ona kütüphanenin zengin koleksiyonuna özellikle de eski kültüre dair el yazma kitaplara erişim imkânı sağladı. Bu kitapları incelemesi ve hazırlaması, onun bilgi birikimini artırmasının yanı sıra şiirlerine mistik ve metafizik bir derinlik kazandırmasında da belirleyici oldu.

Mevlevi Soyundan Gelip Gelmediği Meselesi

Hâlet Efendi ve ailesinin Mevlevi kültürünü benimsemiş olması ve Çelebi'nin *"Çelebi"* soyadını taşıması, onun Mevlâna ve Mevlevîlik soyundan geldiği şeklinde yanlış bir bilginin yayılmasına neden olmuştur. Çelebi, *"Mevlâna ve Mevlevîlik"* adlı kitabında bu duruma bizzat açıklık getirmektedir. Kitabın haşiyesinde yaptığı tavzihte, *"adının delâletiyle benim Mevlâna ailesine mensup olduğumu zanneden kimselere bir tavzih yapmış ve matbuatla bunu ilân etmiştim"* diyerek Mevlevi soyundan gelmediğini açıkça belirtmektedir. Soyadının, *"Mevlâna ailesine ünsiyet'ten değil, Mevlâna'ya duyulan saygıdan geldiği açıktır."*

Şiir Dünyası: Kültür, Yaşantı ve Masal

Çelebi'nin şiiri, derin bir bilgi birikimi ve yaşantının duyguyla harmanlandığı, kendine has bir kozmos oluşturur. Mehmet Kaplan, onun şiirlerini *"kültür şiiri"* olarak nitelendirmiştir. Şairin kütüphane memurluğu sırasında edindiği eski kültüre dair el yazma kitaplardan edindiği bilgi, şiirlerinde sadece entelektüel bir unsur olarak kalmamış, onun iç dünyasındaki mistik deneyimlerle, musikiyle ve duyguyla birleşerek sahici bir şiir dünyasına dönüşmüştür. Onun şiirinin en karakteristik özelliklerinden biri, masal ve çocukluk temasının yoğunluğudur. Çelebi'ye göre, masalın atmosferiyle şiir dünyası aynıdır. Çocukluğunda dinlediği masalları hatırlayan bilinci, hemen şiire geçer ve *"O zaman hakiki bir şiir âleminde yaşardım."* der.

Şiir Anlayışı

Asaf Hâlet Çelebi'nin şiir serüveni, He (1942), Lâmelif (1945) ve Om Mani Padme Hum (1953) gibi temel eserleri üzerinden üç belirgin dönemde incelenebilir:

Divan Şiiri Dönemi: İlk döneminde, geleneksel divan şiiri anlayışına bağlı kalarak eserler üretmiştir.

Garip Şiiri Etkisi: İkinci döneminde, Garip akımının etkisiyle mizahi bir tutum sergilemiş, günlük hayatın sıradanlığını şiire taşımıştır.

Özgün Mistik Dönem: Üçüncü ve olgunluk döneminde, önceki tecrübelerini aşarak İslam tasavvufu, Hint mistisizmi ve Doğu kültürlerinden beslenen, kendine has, metafizik derinliği yüksek bir şiir dünyası inşa etmiştir.

Asaf Hâlet Çelebi, şiir üzerine düşünürken şairin malzemesinin sözcükler olduğunu vurgular. Şairin kendi zaviyesinden ideal bir kâinat kurma sevdasında olduğunu belirten Çelebi, şiiri şu şekilde tanımlar : *"Şiir, kelimelerin bir araya gelmesinden hâsıl olan büyük bir kelimeden başka bir şey değildir."* Çelebi, şiirdeki sözcüklerin sözlük anlamlarını aramanın saçma bir uğraş olduğunu söyler. Ayrıca Çelebi'ye göre, şiirde biçim ve içeriğin birlikte değerlendirilmesi gerekir: *"Ne kadar şiir varsa o kadar da şekil var."* sözü, onun her şiir için yeni bir form arayışını ortaya koyar.

Çelebi, bazı sanatçıları *"dâhi"* olarak nitelendirirken, kendi iç dünyasında da bu niteliğe sahip olduğunu ima eder ve gerçek sanatçının özelliklerini şu şekilde tanımlar:

"Öyle dâhiler vardır ki onlar bir ekolün içine bile sığmazlar. Onlar bir Buddha sükûnu ile bize ezeli vecdin nurunu gönderirler. Onlar sanatın nirvanasına eren Buddhalardır. Onlar zamanın ve zamanla değişebilen her şeyin dışında kalırlar. Hiçbir ekole tâbi olmadıkları hâlde ekollerin kendilerinden doğduğu bir verbe, bir masdardır."

Asaf Halet Çelebi'nin ima ettiği dâhi sıfatını bugünün gözüyle şiirleri okunduğunda fazlasıyla hak ettiği söylenebilir.

Onun mistisizmi sadece İslami tasavvufla sınırlı kalmamış, Budizm, Hinduizm ve Doğu kültürlerinin metafizik derinliklerini de içine almıştır. Bu kozmopolit mistisizmin en çarpıcı ifadesi, Om Mani Padme Hum adlı kitabıdır. Om Mani Padme ifadesi aynı zamanda Sıdharta şiirinde de geçmektedir. Bu kitabın adı Budizm'de bir dua olan ve *"nilüfer çiçeğinin içindeki mücevver"* anlamındadır. Bu kitap, isteklerden arınarak özgürlüğe ulaşmış ruhu işaret eder. Şair, bu dizede ve şiirlerinde, her dakika yeniden doğmanın hakikatini arar.

"İbrahim" Şiiri ve Şairin İbrahim'i

Son dönemlerde popülaritesi artan ve geniş kitleler tarafından sevilen *"İbrahim"* şiiri, Asaf Hâlet Çelebi'nin şiir anlayışını ve mistik derinliğini anlamak için anahtar bir metindir. Şair, bu şiirinde Hz. İbrahim kıssasına telmihte bulunarak antik çağın put yıkıcısını modern insanın iç